

EVARD RASKIN

«Prinses Lilian. De vrouw die Leopold III ten val bracht»

Antwerpen/Baarn, Houtekiet, 1998, 304 p.

De titel die Raskin voor deze biografie koos, zegt meteen waar hij naartoe wil : *Prinses Lilian. De vrouw die Leopold III ten val bracht* is een lange, uiterst gedetailleerde illustratie van de bewering dat het huwelijk met Lilian Baels de hoofdoorzaak is van Leopold III's troonsafstand. Raskin is lang niet de enige die dat beweert. Hij steunt op de wetenschappelijke autoriteit van ULB-emeritus Jean Stengers – de inleiding opent met een lang citaat uit diens boek *De Koningen der Belgen. Macht en invloed* uit 1992 – en geeft zichzelf de opdracht om Stengers' stelling dat de prinses van Retie een doorslaggevende rol heeft gespeeld in de Koningskwesitie te bewijzen. De Koningskwesitie is zowat in al zijn facetten uitgebreid bestudeerd, maar tot nu toe bleef de factor Lilian (onderdeel van Leopolds privé-leven) onderbelicht. Raskin brengt geen nieuwe inzichten aan in de Belgische politieke geschiedenis. Hij slaagt er wel in via minutieus bronnenonderzoek de figuur van Lilian Baels zo volledig mogelijk (op basis van het op dit moment beschikbare materiaal) te belichten. Daartoe contacteerde hij meer dan vijftig mensen en doorploegde evenveel archieffondsen (waarvan er een aantal tot voor kort onaangeroerd waren gebleven : zoals de papieren Baels in het abdijarchief van Orval, de memoires van Jacques Pirenne in het Algemeen Rijksar-

chief in Brussel en de papieren van Achille van Acker in het Rijksarchief in Brugge). Uiteraard vormde ook de pers – als weerspiegeling van de felle reacties van de publieke opinie – een rijke bron van informatie. Het resultaat is een traditionele, chronologisch opgebouwde biografie, die een schat aan informatie bevat, maar die door het ouderwetse taalgebruik en heel wat overbodige expliciteringen stroef leest.

Lilian Baels werd in Londen geboren op 28 november 1916 als zevende kind van het Oostendse echtpaar Hendrik Baels en Anna Devisscher. Hendrik Baels was een succesvol advocaat en zakenman in de visserij. Na de terugkeer van het gezin uit Londen aan het eind van de Eerste Wereldoorlog maakte hij carrière als volksvertegenwoordiger, minister en provinciegouverneur. Het echtpaar Baels maakte ambitieuze plannen voor hun kinderen. Lilian Baels liet zich al vroeg opmerken door haar uitzonderlijke schoonheid en intelligentie. Bij het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog vluchtte het gezin Baels naar het Franse Anglet. Die vlucht kostte Hendrik Baels zijn functie als provinciegouverneur. In een poging om zijn afzetting ongedaan te maken ging hij in de zomer van 1940 verschillende keren op audiëntie bij o.m. Louis Fredericq, de kabinetschef van Leopold. Hendrik Baels werd daarbij vergezeld door Lilian. Volgens wat Raskin de “hagiografische literatuur” (J. Cleeremans, *Léopold III,...* en R. Keyes, *Leopold III*) noemt, zou Lilian Leopold ter gelegenheid van deze audiënties haast bij toeval hebben ontmoet. Het is evenwel veel waarschijnlijker dat de koning Lilian zeker sinds 1939 kende van de golfclub in Het Zoute. Feit is dat Robert Capelle,

secretaris van de koning, in opdracht van Leopold in september 1940 het originele exemplaar van het Koninklijk Besluit over de afzetting van Baels ging ophalen op het ministerie van Binnenlandse Zaken. De vorstelijke tussenkomst bleek succesvol : op 3 mei 1941 werd Hendrik Baels net als alle andere provinciegouverneurs “ter beschikking gesteld”, zodat hij opnieuw zijn salaris ontving.

De verhouding van zijn dochter met Leopold redde zodoende Hendrik Baels’ politieke vel. In januari 1941 kreeg de koninklijke relatie vaste vorm : koningin Elisabeth *herself* liet Lilian Baels vanuit Anglet naar Brussel overbrengen “om haar zoon Leopold afleiding te bezorgen” (dixit Robert Capelle, p. 99). In de eerste negen hoofdstukken schetst Raskin de achtergrond van Lilian Baels en van Leopold III en de gebeurtenissen tot aan hun geheim kerkelijk huwelijk op 11 september 1941. Raskin levert, zoals al eerder gezegd, een schat aan informatie maar gaat in zijn interpretatie af en toe uit de bocht.

Bij zijn beschrijving van de karakters van Lilian (p. 56-57) en Leopold (p. 78-79) stelt hij zich op als historicus-alweter die, in tegenstelling tot de ‘hagiografen’, de ware toedracht kent. Niemand zal Raskin tegenspreken in zijn bewering dat Lilian ambitieus was. Moeilijker wordt het om voor wetenschappelijke waar aan te nemen dat “de eindontwikkeling van Lilians karakter begon toen ze dertien was” (door haar verblijf in het *Institut du Sacré-Coeur* in Brussel, p. 57) of dat Lilian haar culturele bagage zowat uitsluitend aan haar vader te danken had (p. 56). In de analyse van Leopolds karakter is Raskin gefixeerd

op het onderkennen van erfelijke karaktertrekken. Hij komt tot het dubieuze besluit dat Leopolds karakter geen kenmerken vertoonde die eigen waren aan de familie van zijn moeder Elisabeth, want, “kan men zich Leopold voorstellen terwijl hij een muziekinstrument bespeelt, verbreedert met een anarchist of een marginale denker, of in een safaripak over de Brusselse Grote Markt stapt” ? (p. 79). Raskin vindt het ook nodig om de lezer in te lichten over de toegankelijkheid van bepaalde bronnen. Het lijkt alsof hij ons wil overtuigen van de degelijkheid van zijn heuristiek. Dit soort technische expliciteringen (zoals over de memoires van secretaris Robert Capelle, p. 94) storen het verhaal en horen thuis in de voetnoten. Een degelijke eindredactie had veel goed gemaakt.

De hoofdstukken over de periode vanaf het kerkelijk huwelijk tot aan het eind van de koningskwesie in 1950 zijn prima gedocumenteerd en bevatten veel minder gratuite speculaties.

Op 11 september 1941 trouwden Leopold en Lilian in het grootste geheim in de kapel van het paleis van Laken. Alleen Kardinaal Van Roey, die het huwelijk inzegende, en de naaste familieleden waren op de hoogte. Raskin haalt bij monde van Hendrik De Man drie redenen aan voor dit huwelijk: de “uitgesproken seksualiteit” van Leopold waardoor hij niet kon weerstaan aan de fysieke aantrekkingskracht die Lilian Baels op hem uitoefende, de druk die kardinaal Van Roey op Leopold uitoefende om “zijn privé-leven in godsdienstig-moreel opzicht te regulariseren” en de aanwezigheid bij Leopold van “een mystieke sentimentaliteit waardoor zijn

geestelijke leiders een grote invloed op hem konden verwerven” (p. 108), wat dat laatste ook moge betekenen. Interessant aan het gegeven van het kerkelijk huwelijk is het feit dat het om een illegale daad gaat (de koning zelf overtrad de grondwet, maar schijnt daar in het licht van zijn autoritaire staatsideeën weinig moeite mee te hebben) en dat het burgerlijk huwelijk bewust werd uitgesteld. Redenen daarvoor waren de geheimhouding – Leopold wist dat het bekendmaken van het nieuws grote opschudding zou verwekken –, de vraag of het wel kon dat Lilian de titel van koningin zou voeren, Lilians gebrek aan adellijk bloed en -het grootste probleem- het statuut van de zonen (en hun recht op de troon) die uit het huwelijk zouden voortkomen.

Mogelijk rekende Leopold op een Duitse overwinning met een herinrichting van de Belgische staat op autoritaire leest, zodat hijzelf een regeling zou kunnen treffen. De sympathie die Leopold én Lilian voor het nazi-regime voelden, blijkt al van bij het prille begin van hun huwelijk: zo voert de huwelijksreis hen naar Oostenrijk – officieel voor een operatie aan Leopolds kaak – waar ze in Wenen logeerden bij een oude bekende van Lilian, de notoire nazi Karl Kühn. Zowat drie maanden na het kerkelijk huwelijk vond, veel sneller dan oorspronkelijk gepland, het burgerlijk huwelijk plaats omdat Lilian zwanger bleek. De aankondiging van het burgerlijk huwelijk aan de bevolking via Kardinaal Van Roey op 7 december 1941 lokte een stroom negatieve reacties uit. De populariteit van Leopold, ‘krijgsgevangene’ en ‘ontroostbare weduwnaar’ daalde tot onder het nulpunt. Opvallend daarbij is dat zelfs aan socialistische zijde het argu-

ment werd gebruikt dat het niet kon dat de koning met een burgermeisje trouwde. Het feit dat Lilian de titel van ‘prinses de Réthy’ kreeg, de naam die wijlen koningin Astrid gebruikte als ze incognito reisde, strooide extra zout in de publieke wonde.

Positieve reacties kwamen er uit traditioneel katholieke, koningsgezinde milieus en van Hitler, die het toejuichte dat Leopold huwde met “een meisje uit het eigen volk” (p. 128). Tussen december 1941 en juni 1944 beleefden Leopold en Lilian samen met de kinderen een relatief zorgeloze tijd op het kasteel van Laken. Enkele maanden voor het einde van de oorlog, op 7 juni 1944, werd Leopold – zoals verwacht – gedeporteerd naar Duitsland. Hoewel Lilian pro forma verzet aantekende tegen het *Führerbefehl* werd ook zij, samen met de kinderen, naar Hirschtein overgebracht. In het voorjaar van 1945 verhuisde het gezin naar het Oostenrijkse Strobl. Na de bevrijding van België en van de koninklijke familie door de geallieerden op 8 mei 1945 was het verre van duidelijk of Leopold naar Brussel zou terugkeren. Leopolds ‘politiek testament’, waarin hij zijn ideeën over een autoritair bewind voor België uiteenzette, en de daaruit voortvloeiende wrijvingen met het kabinet in Londen maakten dat onmogelijk. De besprekingen over zijn terugkeer op de troon die in Strobl werden gevoerd met vooraanstaande politici (Achille Van Acker reisde in mei-juli 1945 niet minder dan vier keer naar Oostenrijk) sleepten aan en leverden uiteindelijk geen resultaten op.

Raskin focust in het hoofdstuk over die eerste gesprekken op de rol van Lilian en beschouwt haar bemoeienis blijkbaar als het ultieme bewijs voor de stelling dat zij

verantwoordelijk is voor de “ondergang” van Leopold. Zo is er het verhaal dat Lilian Louis Fredericq, lid van de Belgische delegatie, ontving buiten medeweten van haar man. Zij nam achter de schermen actief deel aan de besprekingen en verzette zich met hand en tand tegen Leopolds abdicatie en tegen een terugkeer van de koning zonder haar. Haar invloed gold blijkbaar vooral ‘s nachts; zo verklaarde Van Acker: “Iedere avond was hij geneigd te abdiceren, iedere morgen was hij van mening veranderd” (p. 190). Zonder te willen ontkennen dat Lilian een bijzondere impact had op Leopold, mogen we niet vergeten dat hij de politiek patstelling vooral aan zichzelf te danken had. Het was Leopold zelf die er, ook na de bevrijding, op stond dat de regering zich publiekelijk zou verontschuldigen. Een troonsafstand, vroeg of laat, zou in geen geval eerherstel betekend hebben. En was hij het niet die het voor de democratie bedreigende politieke testament had geschreven en die ervan uitging dat de Duitsers militair te sterk waren?

In oktober 1945 – nog steeds in afwachting van een oplossing voor de Koningskwesie – trok het gezin naar het Zwitserse Prégny, waar ze hun intrek namen in een luxueuze villa aan het meer van Genève. De gebeurtenissen raakten in een stroomversnelling na de vervroegde parlementsverkiezingen van 26 juni 1949, waarbij de CVP opnieuw vooruitgang boekte. De besprekingen in Prégny met de delegatie van de Belgische regering verliepen stroef. Lilian bemoeide zich, volgens Raskin, net als in Strobl, te veel met de politieke toekomst van haar echtgenoot. Ze bleek wel bereid om openlijk afstand te doen van de titel van koningin om Leopolds terug-

keer mogelijk te maken. Na de min of meer positieve uitslag van het referendum van 12 maart 1950, keerde Leopold voor even terug op de troon. Lilian bleef in Prégny. Na enkele dagen bleek de toestand onhoudbaar : er restte Leopold niets anders dan troonsafstand te doen ten voordele van zijn oudste zoon Boudewijn. Raskin besteed in het voorlaatste hoofdstuk nog even aandacht aan de dagboekfragmenten van Achille Van Acker, gepubliceerd in *De Standaard Magazine* van 3 april 1998, waarin wordt gesuggereerd dat Boudewijn en Lilian een affaire hadden. Raskin noemt het in de titel “een sterk verhaal”, maar geeft toe dat ook andere bronnen als persfoto’s, berichten in de buitenlandse pers en de getuigenis van Mark Eyskens in dezelfde richting wijzen. Lilians verhaal eindigt wanneer haar politieke rol bij de ‘verbanning’ naar Argenteuil definitief is uitgespeeld.

Evrard Raskin heeft, ondanks de stilistische mankementen, een boeiende en behoorlijk volledige biografie van Lilian geschreven. De prinses de Réthy zelf heeft uiteindelijk niet willen meewerken aan Raskins biografie en het is zeer de vraag of ze zich ooit zal laten interviewen. Haar toekomstige biografen kunnen zich alleszins verheugen op het doorploegen van de nu ontoegankelijke handgeschreven notities van koningin Elisabeth uit de oorlogsjaren, de papieren Van Roey in het aartsbisschoppelijk archief in Mechelen en de verslagen van de ministerraad uit de periode 1944-1960. Alles is nog niet gezegd.

Marij Preneel